

Η φιλοπατρία των αρχαίων Ελλήνων τραγικών

[/ Γενικά Θέματα](#)

Φωτο: diktyoellinwn.wordpress.com

Για τους αρχαίους Έλληνες το θέατρο ήταν παιδεία. Ήταν το σχολείο των πολιτών. Λειτουργοί αυτού του σχολείου ήσαν οι δραματικοί ποιητές. Στο άρθρο αυτό ασχολούμεθα με τους τρεις τραγικούς ποιητές Αισχύλο, Σοφοκλή και Ευριπίδη. Έζησαν και “εδίδαξαν” στην Αθήνα. Ομως θέατρα υπήρχαν σε όλον τον Ελλαδικό χώρο, στη Μικρά Ασία, στην Σικελία.

Η παρουσίαση των θεατρικών έργων στο κοινό ονομαζόταν διδασκαλία, επειδή είχε παιδευτικό σκοπό. Κατά την πρώτη “διδασκαλία” τα έργα εκρίνοντο και τα πλέον επιτυχή εβραβεύοντο. Οι δημιουργοί τους προσπαθούσαν να διακριθούν (άμιλλα) με ποιοτική προσφορά προς την πόλη, με ευρηματικότητα, λογοτεχνική ποιότητα, ορθότητα θέσεων, μηνυμάτων.

Εκτός από την υποχρέωση που ένιωθε ο δραματουργός να καλύπτει γενικώς την ανάγκη πνευματικής καλλιέργειας του κοινού, κάποιοι συγκεκριμένοι λόγοι-πνευματική καθίζηση, πόλεμος, άλλα γεγονότα έδιναν ερέθισμα για την συγγραφή συγκεκριμένων έργων, όπως “Πέρσαι” από τον Αισχύλο και “Τρωάδες” από τον Ευριπίδη. Ακόμη ο χειρισμός του υλικού (“πραγμάτων σύστασις” κατά

τον Αριστοτέλη) και η σκιαγράφιση προσώπων, υπαγορεύονταν από ειδικούς λόγους, ερεθίσματα, γεγονότα. Γιατί οι τραγικοί ποιητές ζούσαν στον κόσμο της πατρίδας τους, εγνώριζαν τα προβλήματά της και η φιλοπατρία τους τους έκανε υπερήφανους για τα κλέη της, τα επιτεύγματά της, τα θετικά στοιχεία της. Και επιθυμούσαν να είναι ασφαλής, ελεύθερη, ευημερούσα, ένδοξη. Και πατρίδα δεν είναι μόνον η γη. Είναι και οι συμπολίτες, οι θεσμοί, η ιστορία, ο πολιτισμός, οι τάφοι των προγόνων, τα ιερά τους, οι παραδόσεις τους. Και η φιλοπατρία τους τους εμπνέει την προσπάθεια να καλλιεργούν την φιλοπατρία και στους συμπολίτες τους.

Γράφοντας και διδάσκοντας την τραγωδία “Πέρσαι”, ο Αισχύλος δεν υπενθύμιζε μόνον ιστορικά γεγονότα που εδόξασαν την Ελλάδα και ιδιαίτερα την Αθήνα, αλλά ετόνωνε και το πατριωτικό αίσθημα των συμπατριωτών του και τους καλούσε να έρθουν σε ανάλογο πνευματικό επίπεδο. Σίγουρα θα ένιωσαν ρίγος όταν άκουσαν από τον “Πέρση Αγγελιοφόρο” να επαναλαμβάνει στα Σούσα τον παιάνα που ακούστηκε κατά την ναυμαχία της Σαλαμίνας: “ Ω παίδες Ελλήνων, ίτε, ελευθερούτε πατρίδ’, ελευθερούτε δε παίδας, γυναίκας, θεόν τε πατρώων έδη, θήκας τε προγόνων· νυν υπέρ πάντων ο αγών”. Ασφαλώς μεταξύ των θεατών θα ήσαν και πολλοί Σαλαμινομάχοι, διότι η τραγωδία διδάχθηκε το 472 π.Χ., οκτώ χρόνια μετά την ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.). Ο Αισχύλος ήταν Μαραθωνομάχος (490 π.Χ.).

Συνομιλώντας μέ την μητέρα του Ξέρξη Άτοσσα, ο Χορός την πληροφορεί για το πολίτευμα της Αθήνας (στιχ. 242): “Κανενός ανθρώπου δούλοι κι’ υποταχτικοί δε λέγονται”. Και η βασίλισσα (στ. 243): “Πως θα άντεχαν εχθρούς που πάνω τους θα έρχονταν;”. Μετά την περιγραφή της ναυμαχίας της Σαλαμίνας από τον Αγγελιοφόρο η Άτοσσα λέει (473): “...Πικρή εκδίκηση ο γιος μου απ’ την Αθήνα την ξακουστή βρήκε. Ο Χορός προς τον Ξέρξη (1025): “Των Ιώνων ο στρατός δε φεύγει στον εχθρό μπροστά”. Και ο Ξέρξης επιβεβαιώνει (1026): “Είναι πολύ ανδρείος· συμφορά ανέλπιστη είδα”.

Καρπό της φιλοπατρίας του Αισχύλου αποτελεί και η συμβουλή που δίνει το φάσμα του Δαρείου στους γέροντες Πέρσες προεστούς που αποτελούν τον Χορό. Ο Περσικός λαός θα πάει προς το καλύτερο “Αν δεν κάνετε εκστρατεία ενάντια στον τόπο των Ελλήνων, ούτε κι’ αν ακόμη περισσότερος είναι ο Περσικός στρατός” (790). Υπεροχή του πολιτισμού και της ευψυχίας έναντι του υλικού πλούτου και δυνάμεως.

Με το στόμα προσώπων των έργων τους, οι τραγικοί ποιητές επισημαίνουν την υπεροχή της πατρίδας τους. Και συγχρόνως διδάσκουν στους συμπολίτες τους το ηθικό χρέος που έχουν να διατηρούν αυτήν την υπεροχή. Στην τραγωδία του

Ευριπίδη “Τρωάδες” ο Χορός των αιχμαλώτων γυναικών της Τροίας, που σκλάβες θα μεταφερθούν στην Ελλάδα, εύχεται (207): “Μακάρι να πάω στην ξακουστή κι’ ευτυχισμένη χώρα του Θησέα”. Εννοεί την Αθήνα, γιατί εκεί, στην πολιτισμένη Αθήνα, η σκλαβιά θα είναι ελαφρότερη.

Στην τραγωδία “Ευμενίδες” του Αισχύλου η θεά Αθηνά προς τις Ερινύες: “... να κάνει καλό, να βρίσκεις καλό, να είσαι πολυτίμητη και να έχεις μαζί μου τη χώρα αυτή τη θεαγάπητη” (868). Για την προστασία της πόλεως (913) “...εγώ η ίδια δε θα το ανεχθώ η πόλη αυτή νικήτρια να μὴν είναι μέσα στους θνητούς”.

Τραγωδία του Σοφοκλή “Αίας”. Ο Χορός που αποτελείται από Σαλαμίνιους ναύτες (859): “Φως, άγιο χῶμα της πατρικής μου γης της Σαλαμίνας, τόπε της πατρικής εστίας μου, δοξασμένη Αθήνα, γενιά που ανατραφήκαμε μαζί...”. Ο Οιδίποδας στην τραγωδία “Οιδίπους επί Κολωνῶν” του Σοφοκλή: “...έλα, ω πιο ακριβή απ’ όλες τις πόλεις πόλη που έχεις το όνομα της πολύ μεγάλης Αθηνάς Παλλάδας, σπλαχνιστείτε αυτόν τον άθλιο ίσκιό του Οιδίποδα» (107).

Σε μονόλογό του ο Ερμής αποκαλύπτει τι του είπε ο Απόλλωνας: “Αδελφέ μου, πήγαινε στο γεννημένο απ’ τη γη του λαό της ξακουστής Αθήνας -ξέρεις βέβαια την πόλη της θεάς- πάρε το νεογέννητο βρέφος από το κοίλωμα του βράχου ...”(“Ίων” Ευριπίδη, στ. 29). Κρατώντας το ξόανο της θεάς Άρτεμης, η Ιφιγένεια απευθυνόμενη προς την θεά λέει: «Αλλά καλόβουλη βγες τώρα απ’ τη χώρα αυτή τη βάρβαρη και πάνε στην Αθήνα· διότι δεν σου ταιριάζει να κατοικείς εδώ, ενώ μπορείς πόλη ευτυχισμένη δική σου να έχεις” (“Ιφιγένεια εν Ταύροις” Ευριπίδη στ. 10861088).

“Αλλά καλόβουλη βγες τώρα απ’ τη χώρα αυτή τη βάρβαρη και πήγαινε στην Αθήνα. Διότι δεν σου ταιριάζει να κατοικείς εδώ, ενώ μπορείς πόλη ευτυχισμένη δική σου να έχεις” (“Ιφιγένεια εν Ταύροις” Ευριπίδη στ. 10861083).

Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος μαίνεται. Οι Αθηναίοι δεν ανέχονται την απόφαση της Μήλου να μὴν εμπλακεί στον πόλεμο. Δεν γίνεται σύμμαχος ούτε της Σπάρτης ούτε της Αθήνας. Οι Αθηναίοι καταστρέφουν το νησί και εξανδραποδίζουν τους Μήλιους. Παρασυρμένοι από τον Αλκιβιάδη ετοιμάζονται για την εκστρατεία στη Σικελία. Ο Ευριπίδης γράφει και διδάσκει την τραγωδία του “Τρωάδες” (415 π.Χ.). Με τα κακουργήματα των Αχαιών στην Τροία τους επισημαίνει το απρόκλητο κακό που προκάλεσαν στην Μήλο. Με τα δεινά που υπέστησαν οι Αχαιοί κατά τον Τρωϊκό Πόλεμο και μετά τους εφιστά την προσοχή για τις συνέπειες που μπορεί να έχουν από την εκστρατεία στη Σικελία. Οι “Τρωάδες” δεν συνετίζουν τους συμπατριώτες του και η εκστρατεία στη Σικελία έχει τραγική κατάληξη.

Στην τραγωδία “Ανδρομάχη” ο Ευριπίδης παρουσιάζει έναν Μενέλαο θρασύδειλο, κυνικό, άπιστο, σκληρόκαρδο και την κόρη του Ερμιόνη ζηλότυπη, καχύποπτη, φθονερή, αλαζονική. Τα πρόσωπα αυτά εκπροσωπούν την Σπάρτη αντίπαλο της Αθήνας στον Πελοποννησιακό πόλεμο, που βρίσκεται σε εξέλιξη. Στο πρόσωπό τους ο ποιητής κατηγορεί και χλευάζει τους εχθρούς της πατρίδας του. Η τραγωδία διδάχθηκε στα 430/424 π.Χ.

Οι τραγικοί ποιητές εκφράζουν την φιλοπατρία τους μέ την προβολή ευεργετικών ενεργειών βασιλέων της Αθήνας. Στην τραγωδία του Σοφοκλή “Οιδίπους επί Κολωνώ” ο Θησέας παρέχει άσυλο στον τυφλό Οιδίποδα που έχει εκδιωχθεί από την Θήβα και έχει έλθει στον Κολωνό συνοδευόμενος από την κόρη του Αντιγόνη. Τον προστατεύει από τον Κρέοντα που θέλει μέ την βία να τον πάρει. Αθηναίοι στρατιώτες ελευθερώνουν τις κόρες του Οιδίποδα Αντιγόνη και Ισμήνη που όργανα του Κρέοντα βίαια απήγαγαν.

Επιστρέφοντας από τον Άδη ο Ηρακλής σώζει την γυναίκα του Μεγάρρα, τα παιδιά του και τον πατέρα του Αμφιτρωνα, που ο σφετεριστής του θρόνου της Θήβας Λύκος ετοιμαζόταν να εξοντώσει. Οι θεότητες Ίριδα και Λύσσα, απεσταλμένες της θεάς Ήρας, που μισούσε τον Ηρακλή, εμβάλλουν στον ήρωα τρέλλα και φονεύει την γυναίκα και τα παιδιά του. Όταν ο Ηρακλής συνέρχεται και συνειδητοποιεί το κακό που έχει διαπράξει σκέφτεται να αυτοκτονήσει. Φθάνει ο βασιλέας Θησέας στην Αθήνα μέ στρατό, για να εκδιώξει τον Λύκο από την Θήβα. Πείθει τον Ηρακλή να εγκατασταθεί στην Αθήνα όπου θα καθαρθεί από το μίasma του φόνου των οικοίων του. (Τραγωδία Ευριπίδη “Ηρακλής μαινόμενος”).

Διερχόμενος από την Κόρινθο, ο βασιλέας της Αθήνας Αιγέας συναντά την Μήδεια που του γνωρίζει το κακό που την βρήκε. Ο Ιάσοντας, αθετώντας τους όρκους του και λησμονώντας ο,τι είχε κάνει γι’ αυτόν η Μήδεια, νυμφεύθηκε την Γλαύκη, κόρη του βασιλέα της Κορίνθου Κρέοντα. Ο Αιγέας της υπόσχεται να την φιλοξενήσει εάν καταφύγει στην Αθήνα. Αγνοεί τα σχέδια της να εκδικηθεί σκληρά Ιάσωνα, Κρέοντα και Γλαύκη.

Η Αθήνα υπερέχει πνευματικά και σε νομικό πολιτισμό. Έχει τον Θεόδοτο, από την θεά Αθηνά, θεσμό του Αρείου Πάγου (τραγωδία του Αισχύλου “Ευμένιδες”).

Με την εξέλιξη του μύθου κάθε παρουσιαζόμενου έργου και μέ φράσεις που αρθρώνουν πρόσωπα τον έργων μεταδίδονται στους θεατές επικοινωνητικά μηνύματα για την ανάγκη της ευσέβειας (“Βάκχαι” Ευριπίδη κ.α.), φρονήσεως (“Αντιγόνη”, Σοφοκλή), παιδείας (“ Ιφιγένεια εν Αυλίδι” Ευριπίδη). Στηλιτεύονται η ύβρις και αλαζονεία (“ Επτά επί Θήβας” Αισχύλου και “Ιππόλυτος” Ευριπίδη), η

εξουσιολαγνεία (“Φοίνισσαι” Ευριπίδη), ο εγωϊσμός (“Αίας” Σοφοκλή) Επαινούνται η φίλια (“ Ορέστης” Ευριπίδη) και η φιλοπατρία “ Ιφιγένεια εν Αυλίδι” και “Φοίνισσαι” Ευριπίδη).

Προμηθέας: “Διότι υπάρχει κάπως σ’ έναν τύραννον αυτή η αρρώστια, στους φίλους του να μήν πιστεύει” (“Προμηθεύς Δεσμώτης” Αισχύλου στ. 224). Δαναός: “Πιο δυνατός κι’ από πύργο είναι ο βωμός, ασπίδα άθραυστη” (Αισχύλου “Ικέτιδες” 190).

“Τραχίνιαι” Σοφοκλή (280) Λίχας: “Διότι κι’ οι θεοί δεν ανέχονται την αλαζονεία μας”. Στην τραγωδία του Σοφοκλή “Φιλοκτήτης” ο Νεοπτόλεμος (902): “Όλα είναι δύσκολα, όταν κάποιος ξεφεύγοντας από τη φύση του κάνει πράγματα που δεν ταιριάζουν στη συνείδηση του”.

“ Η αρετή μέ μόχθους προχωρεί” ο Χορός (“ Ηρακλείδαι” Ευριπίδη 625). Ο Θησέας στις “ Ικέτιδες” του Ευριπίδη (429): “Για μιά πόλη τίποτε δεν είναι πιο δυσάρεστο από έναν τύραννο”.

Και μιά πολιτική υποθήκη του Αισχύλου μέ το κύρος της θεάς της σοφίας, της Αθηνάς προστάτιδας της Αθήνας: “Ούτε την αναρχία ούτε τη δεσποτική εξουσία συμβουλεύω τους πολίτες μου να δέχονται...” (“Ευμενίδες” 696698).

Νίκος Τσιρώνης

«ΕΝΟΡΙΑΚΗ ΕΥΛΟΓΙΑ» Τεύχος 141